

КРИТИЧКИ ПРЕГЛЕД

398.839(=163.3):81(049.3)

821.161.1-14:81(049.3)

*Ранко МЛАДЕНОСКИ***ГЕНЕЗАТА НА ВЕЧНИОТ ЖИВОТ***Димитџар Бошков, По итраѓиите на мислаиџа, Современостџ, Скопје, 2006*

Клучните проблемски пра-шања од книгата „По трагите на мислата“ Димитар Бошков ги најави уште од поодамна со еден негов есеј под наслов „Човекот и небото“.¹ Тоа е, всушност, есеј што го среќаваме во книгава како сегмент од воведот во кој авторот ги образложува основите на неговата анализа којашто се однесува, пред сѐ, на генезата на поетската мисла и на нејзината суштинска улога во животот на човекот како дел од сложената структура на вселената. Уште со прегледот на воведните белешки читателот ќе разбере дека станува збор за книга којашто се занимава со суштински прашања и која е исполнета со зрели, а според тоа и мудри анализи, елаборации и заклучоци.

Од една необична и нова гледна точка авторот на оваа книга ја разгледува генезата на поезијата, на литературата, на уметноста, но и на животот воопшто, барајќи ги нивните корени во поетската мисла, односно во божјата мисла. Она што ние најчесто го определуваме како инспирација за

уметниците или божјо вдохновение или, пак, илуминација, Димитар Бошков го детерминира како поетска мисла којашто има небесен или божји карактер, односно небесно или божјо потекло, но таа истовремено е и составен дел на човечкото битие. Тргувајќи од оваа основна теза, авторот продолжува со своите елаборации и аргументирано, чекор по чекор, ја поставува неа во едни логични рамки. Со една сложена покажувачка (илустративна) и докажувачка (фактографска) постапка се стигнува до навистина очудувачки заклучоци за небесната генеза на поетската мисла и за нејзината клучна улога (или: функција) во создавањето и во структурата на сиот видлив и невидлив, познат и непознат универзум.

Димитар Бошков во старт потсетува на првите зборови од Евангелието на Јован („Во почетокот беше Зборот“, или „Отсекогаш било збор“, како што тоа го преведува авторот на оваа книга) и токму тоа е почетната позиција за пристапување кон разоткривањето на карактерот и на функциите на поетската мисла. Нејзината улога, според сознанијата до кои доаѓа авторот на оваа книга, е

¹ Димитар Бошков, Човекот и небото, *Вовед во есеј за иоејскаиџа мисла*, Современост, год. 53, бр. 3 (мај), 2005, стр. 68-72.

клучна не само во уметноста туку воопшто во создавањето и одржувањето на животот не само на Земјата како планета туку и на универзумот, на сета вселена: „Се покажа дека поетската мисла - појаснува Бошков - како основа на уметничкото во поезијата, ни оддалеку не може да се идентификува само со нејзината уметничка функција - која е неспорна и неодминлива. И колку подлабоко навлегувавме, не во тајните, туку во нејзините разновидни и безбројни содржини, таа сè повеќе се прошируваше и дополнуваше, коригирајќи го и нашето сфаќање на нејзината уметничка димензија, но и на нејзиниот уметнички феномен. Функцијата на мислата разгрнуваше некоја огромна интегративна моќ како таа да ги содржи во себе сите физички и метафизички енергии од небото што на планетава Земја се пресоздадени во мисловни содржини на човекот. И тие богатства од разновидни содржини ни ја претставија поетската мисла а) вселенски универзална, но и б) тешко дефинирлива, а многустрано применлива“. Без поетската мисла, продолжува Бошков со своите размислувања, во небото не можело ништо да се случи, зашто таа била и останала „асистент“ на господарот на небото, но и негова „многустрана активна енергија. Поетската мисла има своја програма со чија помош таа „бабувала да се занесе и да го породува животот во бесконечниот простор на небото“. Таа „програма“ на поетската мисла, тоа „нешто во себе“ што таа го имала и го има се дефинира како праформа: „...во тој случај си дозволивме нејзиното 'нешто во себе'

да го наречеме праформа на животот која ја користела и ќе ја користи при секое негово пресоздавање, независно дали тоа се случува на нашава планета, на други небесни тела или во небото каде што се пресоздава живиот организам на Вселената“. Оттука доаѓа и заклучокот на авторот дека поетската мисла како феномен е неразделно испреплетена со феноменот живот и дека мислата е живот, но и дека животот е мисла: „А тоа е јасно - вели авторот - зашто според нејзината програма поетската мисла, како прво, требала да создаде живот, да се вгради во него, за потоа да стане негова мисла и негова форма“. Но, мислата е и прародител не само на животот туку и на сè што постои: „Од животот што го создала, мислата го создала и светот, вклучувајќи ги сите енергетски содржини на небото, и животворните (метафизичките) и неживотворните (физичките). Па според тоа не би требало уметноста и уметничкото да ги гледаме и да ги наоѓаме во некоја апстрактна зборовна игарија и зборовна комбинација, туку да ги бараме во животот и во играта на стихијата во која тие отсекогаш се создавале, а се пресоздаваат и денес. Во стихијата на животот, мислата не случајно ги носи вградено во себе - заедно со духовните и математичко-физичките знаења од небото - за да може и борбата за живот, за негов развој на Земјата, да биде пред сè во рамките и под контрола на духовното во мислата, под контрола на Духот на човекот“. Меѓутоа, на планетава Земја, како што потсетува авторот, е

нарушено тоа единство меѓу духовното и физичкото, а последица од тоа е создадената ранлива и нездрава состојба во која човекот е исклучен од небесните принципи на хармонија и баланс. Во тоа се согледува и една дополнителна функција на поетската мисла, а тоа е Аристотеловата катарза (прочистување), меѓу другото, и како напор на мислата да ги врати нарушените небесни принципи во животот на планетата Земја, но да го врати и животот во неговото напуштено корито.

Во натамошните елаборации во воведниот текст, авторот го отвора и суштинското прашање за целото, односно за целината. Најголемата целина што постои е целината на животот, односно целината на феноменот живот којашто е целина по својата природа и која е создадена со огромна можност во себе самата да се пресоздава. Овде веќе започнува аналитичкото разграничување на единството на небесното и земното со тоа што Бошков издвојува две фази на целината - небесна (онаа на живиот организам на вселената - макроцелина) и земна (живиот организам на човекот - микроцелина) чијашто структура е идентична, зашто циновскиот организам на вселената на макро-план е отелотворен во човекот на микро-план. Или, како што можеме да разбереме, во човекот е пресликана структурата на вселената, односно човекот е еден мал универзум. Тоа се, како што заклучува Бошков, две развојни фази во еволуцијата на единствената макроцелина во која човекот, иако микроцелина, има витални функции коишто се од

пресудно значење за постоењето на едната и единствена макроцелина. Овде се најавуваат и размислувањата за тајната на настанувањето на небесната макроцелина, за енергиите на небесниот дуализам од чија хаотична состојба се создале и желба и љубов за живот кој единствено можел да ја доведе во ред состојбата: „Така се создала првата форма од желба и љубов - појаснува авторот - од која се родил првиот жив организам на Вселената“. И сето ова натаму се појаснува сосема приземно и едноставно: „Потоа било лесно. Формата (суштина од желба и љубов), како пченичното зрно кое се оплодува од суштината на самото себе, и таа, се оплодува самата, но веќе како праформа (повторена форма) што ќе го обнови животот во небото кога, по многу милијарди наши години ќе згасне првата вселена. И таа игра од праформа до форма, која се пренела и на небесните тела, не престанала да се повторува дури и во животот на секој од нас, а денес ниеден смртен не може да каже која е по ред Вселенава на која ние ѝ се радуваме“. И со едно охрабрување до читателот, поради наизглед сложената проблематика што се отвора, авторот ги најавува практичните илустрации за логичноста на изреченото преку филолошка анализа на две песни - една македонска народна песна со наслов „Терзиче, младо терзиче“ и една песна од рускиот поет Афанасиј Афанасиевич Фет со наслов „Шепот, плашлив здив“.

Филолошката анализа на обете спомнати песни, всушност, го претставува првиот дел од книгава којшто е поднасловен како „Земен спирален круг на животот“. Од самиот поднаслов на првиот дел станува јасно дека авторот овде разработува прашања коишто првенствено се поврзани со поетската мисла во рамките на нашето живеалиште, односно планетата Земја, или поточно речено со поетската мисла како животворна целина на микроструктурата наречена човек. Тоа е таканаречената земна фаза од онаа макроцелина за која веќе говоревме, а што во кратки црти е елаборирано во воведот од книгата. Но, Димитар Бошков постојано инсистира на целината, односно на заемната неминовна поврзаност на тие две фази (земната и небесната) на таа целина, па поради зазорот од евентуално недоразбирање уште на почетокот од првиот дел ќе потсети: „Велиме земен круг на животот и, кога сме веќе во него, да потсетиме дека постои уште еден - вселенски круг на животот. За него ќе зборуваме подоцна кога анализирава ќе се пренесе на небото. Двата круга, преку дрвото на животот, се поврзани еден со друг и се зависни еден од друг“. По ваквото концизно расчистување на дилемите, авторот преминува на анализа на македонската народна песна „Терзиче, младо терзиче“ која, во основа, ќе му послужи за елаборирање на „земниот спирален круг на животот“, но и често да ја бара нишката што неминовно ги врзува двете фази (или двата круга) на целината.

Авторот ѝ пристапува на мислата преку нејзината форма, односно преку откривањето на нејзината архитектура затскриена во нејзината синтакса. Зборот е таа форма преку која ќе се разоткрива мислата, зашто (потсетува авторот) „отсекогаш било збор“. Мислата е неразделна од зборот, бидејќи „таа го родила и се отелотворила во него како и душата на човекот во неговото тело. И како што телото е мртво без здивот на душата, така е и зборот кога е одвоен од живата мисла која го родила отелотворувајќи се во него. И ако сакаме во еден поетски текст да ги откриваме неговите содржини, тогаш во пристапот не треба да го разградуваме единството на мислата и на зборот, односно да не го одвојуваме едното од другото“. И по ваквата напомена веќе се пристапува кон конкретна анализа на песната „Терзиче, младо терзиче“.

Авторот, всушност, трага по синтаксата на песната, односно по скриениот заеднички прирок. Се тргнува од фактот дека песната е дијалог помеѓу ТОЈ и ТАА и преку барањата да се сошије елече и да се замеси погача се открива метафоричниот договор за љубов. Авторот си поставува сосема јасна и прецизна цел - како во целината на песната да се открие единствената мисла и нејзината порака. Одговорот лежи во синтаксата на песната, односно во прирокот или, поточно, во глаголот што го обединува текстот како целина. Со посредство на императивот во песната („елече да ми сошиеш“; „погача да ми месиш“) се открива изразената желба, волја, или

скриената наредба. Тие значења се содржат во глаголот *сака*. Тој глагол е клучот со чија помош, впрочем, се стигнува до изразената поетска мисла како целина во песната. Тој имплицитен глагол ги неутрализира, ги става во сенка, ги минимизира значењата на другите експлицитно изразени глаголи во песната (шие, меси, пече итн.). И откако ќе ги идентификува двата лирски субјекта во љубовната драма од песната, Бошков заклучува дека мислата на народниот пејач може да се претстави како микрокосмос во кој стожерна улога игра скриениот глагол *сака*: „Императивот кој во таа прилика се наметнува ја зголемува динамиката на договорот и создава можност носечкиот глагол привидно да исчезне и да се скрие зад граматичките категории создавајќи притоа празнина околу која се забрзува драматичноста на договарањето. А цилиндричната форма на празнината потсетува на слични како нив во чудовишните водовртежи (витли) на големите води или урагани. Но, асоцира и на нешто подалечно - на оската на вселената која мора да е огромна цилиндрична празнина (дупка, како што астрономите ги нарекуваат во небото) која по средината ја интегрира масата на вселенскиот жив организам“. Токму поради ова Бошков тврди дека архитектурата на поетската мисла е идентична со архитектурата на небото што, како што вели тој, е потврда дека небесниот простор е нејзина локација. И овде повторно се среќаваме со една јасна и зачудувачка (или: очудувачка!) анаболија што ја нуди авторот на книгава: „Последново нуди реална

основа да се претпостави дека и раѓањето на живиот организам на вселената се реализирало при постоење на некоја идентична ситуација, каква што е во песната, кога се договара раѓање на новиот живот. И во небото некогаш се работело за раѓање на нов живот кој и таму бил со љубов, и колку и да се подруги просторните, временските и динамичните услови, во програмата за тоа, бездруго, постоела некоја заповед (императив), некоја решеност (волја) што значи дека и раѓањето во вселената се усогласувало со некакво *сакам* коешто во движењето на небото се крие зад нешто, и како во народната песна и таму, од него останала истата цилиндрична празнина во функција на енергетска оска, на новиот жив циновски организам на вселената“. Врз таа основа натаму се изведува и сосема логичниот заклучок дека глаголот *сака* во себе содржи комплексна енергија која е поставена во две позиции како оска на вселената и оска на мислата, па според тоа врши и две функции - физичка како оска на сетилно видливата реална вселена, и метафизичка на иреалната поетска мисла. Се разбира, авторот нуди и други свои образложенија и аргументи за ваквиот заклучок, но сметаме дека и ова е сосема доволно за да се илустрира мошне темелната аналитичка постапка која води до необични, но сосема логични изводи.

И во анализата на песната „Шепот, плашлив здив“ од Афанасиј Афанасиевич Фет ја среќаваме онаа длабока логична мисла на Бошков која

чекор по чекор нè води до крајниот резултат, односно до заклучокот за небесниот карактер на земната човекова поетска мисла. Песната на Фет е карактеристична по тоа што во неа не фигурира ниту еден глагол. Станува збор за љубовна песна и, како и македонската народна песна, нејзината структура се темели врз заемното чувство на двајца вљубени. Фактот што песната е без ниту еден глагол, но и љубовната драма што се случува, се двата базични аргументи врз чија основа авторот на оваа книга изведува еден мошне прониклив и сосема логичен извод: „Имено: граматичките процеси во стихотворбата на Фет низ кои глаголот не се губи, но се трансформира во именка, всушност се смирува во именка или во друг збор, тие процеси на глаголите се совпаѓаат со блиски, идентични процеси на небото. А таму, идентично со она кај Фет, небесните енергии кои се постојано во движење, кога ќе се најдат во вител, тогаш наместо во именки како што се смируваат глаголите во песната на Фет, тие се смируваат создавајќи ја материјата (именката) на небесното тело. А со тоа ја формираат и свездената архитектура на небото како што кај Фет се создава архитектурата на неговата мисла. (Станува очигледно дека мислата, создавајќи ги своите граматички норми, го користела искуството од создавањето на небесните тела, искуство од учество во тие процеси)“. И по ваквите и слични анализи, авторот повторно се навраќа на двете песни (македонската народна и онаа на Фет), но сега со

една друга, морфолошка постапка за да го илустрира и натаму она неделиво единство на небесното и земното во поетската мисла.

Сега авторот трага по содржините на мислата во двете песни кои, пак, од своја страна треба да откријат некои од тајните на животот на човекот кои истовремено се и тајни на животот воопшто. Суштината и овде ќе биде откриена во љубовта, во императивот ТОЈ и ТАА „да влезат во квалитативно нова фаза од сопствениот развој (нова фаза со ново руво, ново елече, нова погача) во која ќе доживеат и нова заедничка вредност за себе лично, но и прво продолжување на животот. Тоа е разговор за некое таинствено обединување во кое ќе се замеси и ќе се испече ПОГАЧАТА на нивниот заеднички полет - кон свои заеднички координати, свој заеднички крвоток и свој заеднички пулс усогласен со пулсирањето на циновскиот вселенски жив организам“. Во песната на Фет, пак, се идентификува израз на ваквите стремежи преку сетилни рефлексии, односно преку шепот, плашлив здив, волшебни мени на милото лице, липање, солзи. А потоа се приоѓа кон една споредба меѓу двете песни: „Ако во поетската мисла на Фет љубовта и раѓањето на новиот живот се обединуваат со енергиите на Вселената, во македонската народна песна мислата на анонимниот пејач се изразува низ друга постапка. Во подготовките за претстојниот чин како прво, ТАА со еден суптилен рез ги одвојува една од

друга, ни повеќе ни помалку туку - материјата од нематеријата, додека ТОЈ ќе се огради и од праматеријата“. Авторот на книгава се осврнува и на раздвојувањето на световите во песната, односно на материјалното од нематеријалното или физичкото од метафизичкото, на таинствената игра преку која се создава новиот живот, на врските меѓу дијалогот во песната и митот за циновското јајце од чија експлозија настанала вселената, но и на обновата на тој мит. Навистина се широки анализите и елаборациите на Бошков зашто тие се протегаат во еден широк простор од „залулувањето“ на животот па сè до постхумното опстојување и обновување на мислата во небото, односно во вселената. Токму тоа небо, односно таа вселена, се предмет на разгледување во вториот дел од книгата „По трагите на мислата“.

И во вториот дел од книгава аспектот на Димитар Бошков е невообичаен, поразличен од оној што ние сме навикнале или сме научиле најчесто да го применуваме. За илустрација на реченово доволно е да се цитира само една реченица од воведот кон вториот дел: „Нашиот живот - вели Бошков - иако го викаме земен, тој сепак не е само тоа, зашто и Земјата на која сме се нашле е едно од безбројните тела во небото, така што нашиот живот е и небесен“. И така натаму. Велиме „и така натаму“, зашто доколку сакаме да ги елаборираме и да ги анализираме сите елаборации и анализи на Димитар Бошков во оваа книга ќе треба (оние што внимателно ја

прочитале книгата многу добро знаат дека не претеруваме) буквално да ја препишеме сета книга! Зашто секоја мисла на Бошков ја содржи суштината за она за што тој зборува во оваа книга - за поетската мисла. И овој втор дел од книгава, како и првиот, се занимава со мошне значајни прашања како што се создавањето на животот во вселената; разликите меѓу небото и вселената; факторите време, простор и брзина и нивната различна манифестација на земјата и на небото; нашиот денски земен живот и нашиот ноќен небесен живот; мислата која од небото се „преселила“ на земјата и нејзините „деформитети“ при таа преселба; оската и екваторот на вселената; Творецот кој не смееме да го замислуваме како старец во вселената кој ги држи дизгините, туку како збор или мисла, волја и љубов, чувство, енергија или ум вграден во огромната целина на вселената, но и во секој од нас; Вселената како Островска Империја на Творецот; кризата на животот и на мислата на нашава планета; будалштините на феминистичките движења и пароли, зашто и со нив и без нив на жената ѝ е определено и ѝ е обезбедено местото на стожер на животот; суштинската битност на целината на семејната молекула и... И така натаму!

Во науката е вообичаена онаа постапка на контрола или проверка на автентичноста, односно на вистинитоста на понудените изводи. Вообичаено е да се изврши уште еден дополнителен и краен експеримент кој ќе ги потврди или ќе ги негира донесените и изнесените заклучоци.

Бошков тоа го прави на крајот од книгата и тоа со песната „Ленка“ од Кочо Рацин. И открива, односно ги потврдува своите тези преку генијалниот поетски талент на Рацин: „Со извонредно чувство и со прецизен осет за апстрактното наспроти грубата реалност на животот на Земјава, Рацин ја чувствува суптилната граница што го дели и раздвојува светот на целината: бестелесниот апстрактен свет на небото и отелотворениот конкретен свет на Земјата. И таа недопирлива енигма ја разрешува во творечката постапка: трагичната судбина на Ленка ја изразува како две паралелни судбини во два паралелни света, што се соодветно поставени во двојните вредности на факторите:

а) иреалниот митски свет на кошула даровна што Ленка ја остава на разбој недоткаена и

б) реалниот земен свет на монополот каде што Ленка оди да работи оставајќи ја кошулата недоткаена“.

А ваквото разграничување на двата света во Рациновата „Ленка“ Бошков мошне проникливо го открива во граматичката категорија определеност/неопределеност, односно во присуството и во отсуството на граматичкиот член.

Своите размисли и заклучоци Бошков ги завршува со една мошне значајна и сугестивна напомена: „Веројатно и денес е можна корекција на развојот, корекција на погрешните чекори, на корсокакот во кој сè подлабоко навлегуваме. Ние сме должни нашиот земен ред, нашите земни сигурносни принципи на живеење да ги доближине, па дури и да

ги подредиме на единствениот сигурносен систем на небото“.

Книгата „По трагите на мислата“ од Димитар Бошков отвора значајни прашања за поетската мисла, но и суштински прашања за местото на уметноста во човековиот живот. По некоја инерција изродена од зазбиваноста на технологијата и на информатиката во претходниот 20 и во сегашниот 21 век, на науката ѝ се оставаше примарното место, а за сметка на тоа уметноста беше и сè уште е поттурнувана на маргините од општествените збиднувања. Од друга страна, политиката немилосрдно галопира напред и газии сè пред себе окупирајќи го суштинскиот медиумски простор и буквално навлегувајќи во сите сфери на животот. Во такви околности уметноста, за жал, мораше да се помири со ефемерната улога и да остане во сенка, пред сè, на политиката и на науката. Дека тоа е навистина така потврдува и едно умно искажување на Блаже Конески: „Нашето време се карактеризира со нараснатата потреба од предвидувања. Во наше време се создава дури и посебна дисциплина - футурологија. Симптоматично е што доста често се поставува пак прашањето за иднината на поезијата. Една таква футуролошка тема беше предмет на разгледување дури и на Рациновите средби. Според онаа пословица што вели дека кај што е танко се кине, мрачните претскажувања пак се упатени пред сè кон оваа човечка дејност, веројатно поради потсвесното уверение дека таа е најнаивна, најневина и најненужна. Се пројавува тука старото потценување на

уметничкото творештво наспрема другите активности на човечкиот дух“.²

Оваа книга е еден силен обид со мудри напори да ѝ се врати автентичната позиција на уметноста и на културата воопшто во човековиот живот. А сета уметност, сета култура, сета наука, како што покажува и докажува Бошков во оваа книга, своите корени ги имаат во мислата, во божјата мисла, односно во поетската мисла. И не само тоа, туку и генезата на животот, и небесен и земен, се должи на таа животворна мисла која во себе ја содржи и обновувачката енергија. Бидејќи е тоа така, не може и не смее уметноста да ги губи позициите.

„По трагите на мислата“ е мудра книга за мудрата поетска мисла. Нејзините страници се исполнети со

знаења безмалку од сите области, но и со јасни и логични визии за структурата на видливото и на невидливото. Тоа е книга која ни ги изместува закостенетите аспекти и отвора пред нас една нова незамаглена и сосема јасна панорама за настанувањето и за обновувањето на вечниот живот. Оттука доаѓаат и можеби пребројните цитати кои го „оптоваруваат“ овој осврт кон делото, меѓутоа откако читателот ќе ја затвори последната страница од книгата, ќе сфати зошто е тешко, но и ризично, да се парафразира јасната и логички подредената мисла на нејзиниот автор. Да се прочита оваа книга од Димитар Бошков значи да се заграби, ако ништо повеќе, барем парче од мудроста на мислата, но и од смислата на човековиот земен и небесен живот.

² Блаже Конески, Еден опит; во: Ликови и теми, Македонска книга, Скопје, 1987, стр. 145.